

Deutsch Edit

Életrajz

A Czitrom család Spanyolországból származik, amikor 1492-ben volt a kiűzetés, és akkor rengeteg zsidó jött Európába, és ezek között vannak a Czitromok [lásd: a zsidók kiűzése Spanyolországból]. A Czitromok közül sokan mentek Franciaországba és más országokba is. A mi családuk Németországból származott ide. Már az 1800-as években itt éltek. Magyar volt az anyanyelvük, de nem tudom, hogy nem beszéltek-e németül. Valószínűleg beszéltek. És Erdélyben van nagyon sok Czitrom. Tudom, hogy Debrecenben is volt Czitrom nevű rabbi. De csak nagyon távoli rokon lehet – ha rokon –, mert mind a hat gyereknek tudom a leszármazottjait.

Czitrom Benjámín az apai dédapám. Dédapám 1832-ben született Tiszalökön [Szabolcs vm.]. Vallásos volt, kalapos [lásd: haszid öltözködés], szakállas, pajeszos. A foglalkozása gazdatisztféle volt. Berettyóújfalun lakott [Bihar vm.-i nagyközség. – A szerk.]. A felesége Asztalos Lídia volt. Nekik hat gyerekük nőtt föl. Ezek Regina, Béla, Sarolta, Jenő, Rézi vagy Róza és Miska.

Miska – mármint hogy Mihály – volt az én nagyapám. Berettyóújfalun született 1870-ben. Korán árván maradtak. Mihály olyan tizenéves volt ekkor. Kezdetben hordár volt, azt hiszem. De nem Berettyóújfalun, onnan elkerültek, de nem tudom, mikor. Később tisztviselő lett, saját erejéből föltornázta magát, a fővárosban dolgozott mint hivatalnok. Soroksáron laktak [Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.-i nagyközség. – A szerk.], amikor ott a nagyanyámmal, Fekete Adéllal megismerkedett. A nagyanyám 1875-ben született Nagyvázsonyban [Kisközség Veszprém vm.-ben. – A szerk.]. Ők már Pesten házasodtak össze. Három fiuk születik: a Tibor, László, az apám és Ede. Apám volt a középső fiú, tehát a leghátrányosabb, mert a Tibor volt a nagy gyerek, Ede meg a kényeztetett icike-picike. Tibor banktisztviselő volt, az Ede is. De mind a kettő magyarosított még a háború előtt. A Tibor Réthire, az Edére nem emlékszem. Edének egy lánya van, Ági, ők Amerikában élnek, és ott van két fiúgyerek.

Én hat éves voltam, mikor a nagyanyám meghalt, a nagyapám még korábban. Emlékszem, hogy voltam a Fekete családnál, a nagymama testvérénél. A nagyünnepeket megtartották biztos, mert emlékszem, hogy mesélte az édesanyám, hogy gyalog mentek el Jom Kipurkor hozzájuk, és ott maradtak vacsorára. Olyan, hogy szombaton varrni vagy mosni vagy vasalni, nálunk nem lehetett [lásd: szombati munkavégzés tilalma]. Olyan közepesen vallásosak lehettek. A Czitrom család is. Annyira voltak a nagyszüleim vallásosak, hogy tudom, hogy az apámnak volt egy menyasszonya még az anyám előtt, és az szintén szocialista volt, és nem akart templomban esküdni, és a szülei nem egyeztek bele az apám házasságába, hogy templomi esküvő nélkül nem nősülhet.

Apám 1901. augusztusában született. Valószínűleg valamilyen szakiskolát [lásd: ipariskolák] végzett, a gépészeti vagy géplakatos szakmát tanulta ki. Ő talán nem is akart továbbtanulni, nagyon sokat képezte magát, rengeteg gépészeti könyvet meg egyebeket láttam még háború után. Különböző munkákat vállalt el, gépésztől kezdve lakatossáig mindent. Azt tudom, hogy akkor, amikor a háború volt, a petróleumgyárban dolgozott. Az apám nagyon jóban volt a nagybátyjával, Bélával, a nagypapa testvérével, aki szocialista és munkásérzelmű volt. Béla volt a bőrös szakszervezet vezetője. Valószínűleg valamilyen bőrmunkás volt. Zuglóban lakott a családjával.

Az anyám egy szem gyerek volt. Fischer Ilonának hívják. Schwartz Irma volt az anyja és Fischer Mihály az apja, gyomai volt mind a kettő [Gyoma: nagyközség Békés vm.-ben, 1910 körül 12 000 főnyi lakossal. – A szerk.]. Gyomán született 1905-ben, de csak azért Gyomán – ők már Újpesten laktak akkor –, mert az anyja hazament szülni [Újpest megyei város (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.) ekkor még nem tartozott Budapesthez. Jelentős gyárváros gép-, villamossági, bőr-, szesz-, hajó-, gyapotfonó, fonó- és szövő-, szőrmefeldolgozó, cipő-, fémfeldolgozó- stb. iparral. Lakosainak száma 1900-ban 41900, 1910-ben már 55200 fő volt. – A szerk.].

A nagyapám meghalt még az anyám eljegyzésekor 1931-ben.

Az anyai nagyanyám jiddisül beszélt, bár valószínűleg magyar volt az anyanyelve, mert nagyon szépen beszélt magyarul. De anyánk már nem beszélt jiddisül. Megértette, tehát ha azt akarta a nagyanyám, hogy a gyerekek ne értsék, hogy miről van szó, akkor anyámhoz jiddisül beszélt. A nagyanyám nem volt kóser, azt hiszem, és parókája sem volt. Emlékszem, mesélte, hogy az anyjának, a dédnagymamámnak kifőzése volt, járt kubikusokkal építkezéseken, és ott főzött.

A nagyanyámnak volt húga és egy fivére. Róluk azt tudjuk, hogy a húga, a Bella néni Grosz Ferenc felesége lett Békéscsabán, és volt hat gyerek, mint az orgonasípok, ahogy fényképen láttam. A legnagyobb lány, a Boriska elment Franciaországba még háború előtt, és ő maradt egyedül életben ebben a családban, Grosz Ferencet kivéve, mert ő túlélte a háborút. A hat gyerekek a nagyanyám húga, Bella néni odalett Auschwitzban.

Anyukám a háború előtt háztartásbeli volt. Otthon volt a négy gyerekkel. Azt a falusi szellemet hozta magával a nagyanyjától vagy a dédanyjától, hogy nem jó az, hogyha a gyerek többet tud, mint az anyja. Így ő hat elemít végzett. Különböen nagyon okos volt, mert emlékszem rá, amikor fizikát tanultam nyolcadikban, segíteni tudott.

Szoba-konyhás lakás volt, ahol a háború előtt laktunk. Egy szobában apám, anyám és a gyerekek, a konyhában meg a nagyanyám. És a havi lakbér egyheti fizetése volt az apámnak. Tehát ugyancsak szegények voltunk már a háború előtt is.

A Dózsa György úti templomba néha-néha elmentünk. De többet voltunk a közelben levő népmoziban. Nem voltunk vallásosak. Anyám nagyon rendesen böjtölt. Apám közben vizet ivott esetleg titokban. Anyám azért kóser volt, tudta, hogy mit kell, hogy kell. Azt is tudta, hogy a májat a platnin kell kikószerézni. Nem úgy volt, mint még néhány zsidónál is látom, hogy összekeverik a lavort a mosogatóállal. Nálunk talán nem volt külön a tejesedény, de ami nem volt zsíros, azt soha nem mosogattuk együtt a zsíros edénnyel. Én a mai napig sem mosogatom együtt. Disznóhús nem volt, disznózsír nem volt, baromfi volt leginkább. De semmi szigorú kóserság nem volt, csak úgy a

tisztaságban a kóser gyökerek megvannak. Emlékszem, voltak speciális sütemények Jom Kipurkor, Purimkor, Ros Hásánákor.

Mivel állami iskolába jártam, külön volt a hittan, és át kellett járnom egy másik iskolába, és akikkel jártam ott hittanra, tudom, hogy anyámék jó barátságban voltak azoknak az anyjával, de különösebb baráti kör nem volt. Egy barátnője volt anyámnak. Ő zsidó volt. A szüleim esténként a petróleumlámpa mellett malmoztak vagy más társasjátékot játszottak.

Volt egy rokonom, Kisterenyén lakott a férjével. Anyai nagyanyámnak volt unokatestvére, én ott kétszer-háromszor voltam nyaralni. Bérelt házban laktak, a Piri néni varrónő volt, a Guszti bácsi valószínűleg gyárban dolgozott. Nem lehettek nagyon vallásosak, mert mikor hazafelé jöttünk a vasúthoz, emlékszem, hogy bementünk egy boltba, és ott adtak nekem olyan kenyeret, amibe disznótoros dolgot vághattak, mert azt mondja, hogy ugye ez finom, ilyen jót még nem ettél. Tehát ők sem voltak vallásosak. A Guszti bácsi túlélte a háborút, de a Piri néni nem. Piri néninek volt még két lánytestvére, Rozi és Erzsi. Erzsi, Elizabeth néven Amerikában él.

Én 1935-ben, a bátyám Rudolf 1933-ban, Klári 1937-ben, a kisebbik húgom, Gabriella 1943-ban született.

A háborúban anyukám, a négy gyerek és az anyai nagyanyám együtt voltunk a Síp utca 18-ban, a gettóban. Először csillagos házban voltunk. Anyám abba a korosztályba esett, amelyikből a téglagyárba behívták az asszonyokat, és akkor többen mentek a házból. Hívta az egyik asszony, jöjjön. Anyám elintézte előbb a családot, mire odament, addigra már olyan sokan voltak a téglagyárban, hogy akinek három éven aluli gyereke volt – a legkisebb húgom 1943-ban született –, azt hazaengedték. A téglagyárból visszajött a csillagos házba. A gettóban nagyon sokan voltunk egy lakásban, de mivel mi voltunk hatan, volt egy szobánk, amiben volt egy kétszemélyes fiókos ágy, és azon aludtunk mind a hatan. Krumplihéjlevest és hasonlót ettünk, úgyhogy nem haltunk éhen. El lehetett menni egy konyhára, ahol adtak valami főtt ételt időnként ott a Síp utcában, meg a csillagos házból amit vittünk magunkkal a hátunkon, az volt. Én emlékszem, hogy találtam a spájzban egy pohár almamagot, és az nagyon finom volt, azt időnként ettük, beosztottuk.

Apámat elvitték munkaszolgálatra, és otthon volt látogatóban az egyik héten, és úgy volt, hogy jön a következő héten. És vártuk, s akkor késő délután vagy este jelent meg a keretlegény, hogy apám nem ment vissza a Keleti pályaudvarhoz. Haza se jött, eltűnt, de pont a Keleti körül is volt lövöldözés, tehát semmit nem tudunk róla pontosan, hogy mi történt vele.

A háború után Joint-otthonban voltunk egy ideig. Pesten voltunk először, az olyan volt, mint egy árvaház, bentlakásos, és onnan jártunk iskolába. Nyáron hazamentünk. Én két évig voltam, a negyedik-ötödik osztályt onnan jártam. A húgom lekerült Szegedre egy évvel hamarabb.

A háború után először boltot csináltunk. A Rákosi rendszerben az adó több volt, mint anyám jövedelme, tehát abbahagyta ezt a próbálkozást. Meg tán azért is, hogy ne legyen a gyerekeknél az iskolában beírva, hogy osztályidegen. Kézbesített a Délpesti Üzemi Vendéglátónál.

A bátyám alijázott. Azt mondta anyám, hogy lányokat nem engedünk, de egy fiút elengedünk szülő nélkül. 1947 végén ő már azokkal ment, akik már nem tudtak bemenni, tehát Cipruson volt egy ideig meg Olaszországban. A kibucba úgy osztották be, hogy asztalosmesterséget tanuljon, de hát világéletében villanyszerelő szeretett volna lenni. Úgyhogy később kitanulta az autóvillamosságot,

a villanyszerelést. Izraelben két gyermeke született. A felesége belga származású zsidó lány volt. A bátyám később elvált tőle. Éva, a jelenlegi felesége magyar származású. A bátyámnak a magyar kultúra fontos, olyan asszonnyal, akinek nem magyar a kultúrája, nehezen tudna együtt élni.

Klári marós szakmunkás. Abban az időben úgy nevelték az iskolában a gyerekeket, hogy szakmát kellett tanulni. Férjhez ment 1951-ben Szabó András nevű keresztény fiúhoz. Nehéz volt zsidó fiút találni, mert a fiúk hamarabb elmentek Izraelbe, mint a lányok. És a fiúk nem ragaszkodtak annyira a zsidó lányhoz. Ahol ő dolgozott, ott nem is nagyon volt zsidó, csak zsidózás. A férje önálló szerszámkészítő kisiparos lett. Exportra készített szerszámokat, és a saját házukban a saját műhelyében maszekolt. És Klári is dolgozott a műhelyben. Két lányuk van, ők zsidóknak valják magukat.

Gabriella a vendéglátóiparban dolgozott. A Csemegénél volt tanuló, aztán eladó. Elvégezte estin a kereskedelmi szakközépiskolát, és munka mellett tanulta meg a mérlegképes könyvelést. Most főkönyvelő-helyettes. Volt neki zsidó udvarlója kettő is, de végül, hogy ne maradjon öreglány, [a nem zsidó] Legendi Lászlóhoz ment feleségül – nem fiatalon. Nincsen közös gyerekük.

A nyolc általános után a technikumból a nagy szegénység miatt kimaradtam, dolgoztam egy évig, és onnan szakérettségire mentem. Az anyám fizetéséből a Rákosi rendszerben lényegében éheztünk. A szakérettségire azért tudtam elmenni, mert kevésbé szűkölködtem, mint amikor dolgoztam a papírneműgyárban és havi 400-at kerestem. Mivel ott kollégiumban voltam, reggeli, ebéd, vacsora is volt, és 70 forint volt, ha jól emlékszem, az ösztöndíj.

Utána pedagógiai főiskolára mentem matematika–fizika szakra. Tanítottam egy XIII. kerületi általános iskolában, és közben elvégeztem az egyetemen a matematika tanári szakot. Az igazgatónő nagyon rendes zsidó, de párttag volt, és nyaggatott, hogy lépjek be a pártba. És így egész korán párttag lettem, és úttörőcsapat-vezető voltam. Tízévi szorgalmas tanítás után elmentem a számítástechnikába dolgozni az INFELOR nevű vállalathoz (ami később a SZÁMALK lett), ott programozó matematikusként kezdtem, majd programszervező, később programtervező, és rendszerszervező lettem. Később pedig az MSZMP Központi Bizottságán kértek embert egy számítóközpontba. A SZÁMALK javasolt engem programozónak. Majd a könyvtárnak voltam a számítógépes rendszerszervezője. Az iskolában a kollégák között nem volt zsidó, és valószínűleg én nem is tudtam volna például szeretni egy nem zsidót. Szóval valószínűleg azért nem szerettem bele egyik fiúba sem.

Nagyon későn mentem férjhez, anyámmal éltem egy háztartásban és időskorára őt ápoltam. Ferivel [Deutsch Ferenc, szül. 1917. A Centropa vele is készített interjút. – A szerk.] akkor ismerkedtem meg, amikor ő itthon volt látogatóban Amerikából. A harmadik felesége halála után nem sokkal. Amerikában is van egy lakásunk. A telet Floridában töltjük. Kint is sok barátunk.